

ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ РЕГІОНУ

Борисова Вікторія Анатоліївна,

д.е.н., професор,
професор кафедри фінансів, банківської справи та страхування,
Сумський національний аграрний університет
Email: borisova_viki@yahoo.com

Вступ. Поліпшення добробуту населення необхідно розглядати через призму вдосконалення управління ресурсовикористанням в аграрній сфері. Адже в кінцевому підсумку саме від соціально-економічних умов залежить і сама можливість успішного вирішення ідеї еколого збалансованого ресурсовикористання. Сьогодні стає актуальним розробка нових підходів до оцінки поняття «якість життя», з урахуванням комплексної всебічної оцінки чинників, які негативно впливають на соціальні умови життя.

Система управління ресурсокористуванням може ефективно виконувати свої функції тільки в тому випадку, якщо у всіх користувачів природними ресурсами, незважаючи на масштаби господарської діяльності, що проводиться від великих агро формувань до присадибних ділянок не буде вихована активна життєва позиція щодо дбайливого ставлення до оточуючого середовища, необхідності збереження і розумного використання природних ресурсів. Досвід розвинутих країн показує, що передумовою переходу до природоохоронних заходів в господарській діяльності є зацікавленість підприємців у збереженні природно-ресурсного потенціалу, появі еколого-економічної свідомості, відповідальності перед майбутнім поколінням.

Метою роботи є з'ясування особливостей еколого-економічного управління продовольчою безпекою на регіональному рівні, обґрунтування напрямів підвищення раціонального використання природних ресурсів аграрної сфери та особливостей екологізації сільськогосподарського виробництва.

Матеріали та методи. Вирішення сучасних екологоекономічних проблем полягає в науково-методичному обґрунтуванні основ всебічної соціально-

економічної та екологічної оцінки підприємницької діяльності людини, пов'язаної з використанням природних ресурсів, або якимсь чином впливає на порушення балансу в природному середовищі, визначенні системи показників виробничо-господарської діяльності аграрної сфери та методів оцінки виробничої діяльності, що найбільш повно відповідають еколого-економічним вимогам.

У тезах використані такі *методи дослідження*: системно-еволюційний підхід до осмислення об'єктивних закономірностей еколого-економічного розвитку, порівняльний і статистичний аналізи еколого-економічних наслідків технологічних зрушень економіки України, діалектичний метод та метод логічного узагальнення при дослідженні особливостей еколого-економічного управління продовольчою безпекою регіону, системний підхід та логічний аналіз при розробці програми еколого-економічного менеджменту продовольчої безпеки регіону.

Результати та обговорення. Комплексність завдання розвитку продовольчого комплексу на основі раціонального агроприродокористування вимагає розробки і прийняття концепції екологічно орієнтованої продовольчої безпеки, де б відображалися цілі та орієнтири розвитку продовольчого комплексу на екологічних засадах, політика держави, а також засоби і способи вирішення стратегічних завдань. Метою концепції має стати визначення шляхів відродження виробництва якісного, екологічно чистого продовольства, а також підвищення еколого-економічної ефективності агровиробництва, формування сприятливого конкурентного середовища, розробка механізмів державного регулювання екологічно сталого розвитку через удосконалення структурної, кредитної, інвестиційної, цінової, зовнішньоекономічної та кадрової політики. Головна ідея концепції має полягати у незмінній пріоритетності, стабілізації і розвитку продовольчого комплексу на засадах раціонального агроприродокористування та соціально орієнтованої багатуукладності сільського господарства [1, 3].

У структурі програми еколого-економічного менеджменту продовольчої безпеки регіону можна виділити такі чотири вузлові моменти: мета, заходи, виконавці, ресурси. Цільові комплексні програми щодо забезпечення відтворення й охорони природних ресурсів пов'язані з досягненням визначеної якості навколишнього середовища. Виділити ж ресурси в обсязі, достатньому для задоволення цієї якості, під конкретну програму для того, щоб її виконати в оглядовий термін – завдання надзвичайно важке.

Формулювання мети – перший етап процесу управління проектом здійснення програми, який є одним з найбільш важливих етапів, оскільки вже саме формулювання мети накладає визначені обмеження на засоби її досягнення, критерії добору альтернатив тощо. Головна мета програми, яка виражає визначену суспільну потребу, повинна бути в вигляді ланки, що задає, узагальнення всіх програмних цілей. Ця головна мета може розпадатися на підлеглі їй і взаємозалежні підцілі, досягнення яких забезпечує реалізацію вихідної мети.

Побудова дерева цілей і виявлення задач природоохоронної і природовідновлюваної діяльності в регіоні, розбивка безлічі цих задач на однорідні підмножини, за допомогою формальних і неформальних (класифікаційний підхід) методів є основою для побудови організаційної структури територіального управління охорони природи і раціонального використання природних ресурсів [4].

Вимога щодо досягнення мети може бути задоволена в тому випадку, якщо як основу проблем і цілей цільових комплексних програм з охорони навколишнього середовища обласного значення будуть обрані регіональні цілі, тобто розчленовування головної мети здійснюється по основних компонентах навколишнього середовища: атмосферне повітря, вода, ґрунт, біологічні екосистеми, продукти харчування, ліки, тощо.

При розробці цільової комплексної програми екологізації регіону за вихідну береться головна мета (вищий рівень моделі програми). У відповідності з цим визначається вихідне завдання (дерево цілей), що представляє повний

набір природоохоронних робіт, реалізованих усіма природокористувачами. Вони орієнтовані на запобігання забруднення навколишнього середовища, значне поліпшення її якісного стану, на виконання максимально можливих завдань по прискореному відтворенню поновлюваних природних ресурсів. Керуючись вихідним завданням, створюється модель програми. Модель програми є одним з основних інструментів; формування структури програми. Її будують із широким використанням експертних оцінок, маючи на увазі, що мета нижнього рівня повинна бути підлегла цілям вищого рівня, складати їхні елементи і забезпечувати досягнення цих цілей.

Загальною метою програми є забезпечення в довгостроковому плані необхідних екологічних умов для розвитку суспільного виробництва і нормальної життєдіяльності населення. Ця мета підрозділяється на підцілі:

- реалізація водоспоживання, різке скорочення скидання забруднених стічних вод у відкриті водойми, дотримання гранично допустимих концентрацій шкідливих речовин у водному середовищі;
- скорочення сумарного викиду шкідливих речовин в атмосферу, дотримання гранично допустимих концентрацій усіх видів шкідливих речовин у повітряному середовищі;
- розширення фонду продуктивних земель шляхом розвитку меліорації, зрошення, рекультивації, здійснення протиерозійної програми;
- прискорене відтворення лісових ресурсів, збереження їх природоохоронної і протиерозійної ролі;
- розширення відтворення рибних запасів, збільшення кількості риби в природних водоймах і водоймищах;
- збереження, розширення і регулювання розвитку природних комплексів, виключення несприятливих наслідків економічного впливу;
- забезпечення екологічної якості продукції.

Нині існує розгалужена система органів управління станом навколишнього середовища, покликана вирішувати проблеми охорони природи і раціонального використання природних ресурсів. До неї відносяться, по—

перше, міністерства і відомства, пов'язані з охороною і відтворенням окремих елементів (ресурсів) навколишнього природного середовища і контролем за цим процесом; по–друге, у центральному апараті міністерств і відомств, підприємства яких можуть робити шкідливий техногенний вплив, створені спеціальні структурні підрозділи, відповідальні за охорону природи; по–третє, на місцях організовані управління охорони навколишнього середовища, але уся ця система не орієнтована на досягнення продовольчої безпеки [2].

Цільова комплексна програма являє собою формалізацію завдань управління якістю навколишнього середовища, яке включає в себе й продовольчу безпеку [5]. Для її розробки необхідною умовою є наявність цільових органів управління і планування, а достатнім – його тимчасовий характер, тому що програма сама по собі є довгостроковим плановим документом. Керівники цільової програми повинні мати у своєму розпорядженні ресурси, виділені на програму, і вони потребують тимчасово підлеглі організації, що входять у галузі. Таким чином утворюється гнучка структура управління. Оскільки цільова програма охорони навколишнього середовища носить комплексний характер, те доцільно застосувати матричну структуру управління, що полегшить взаємодію лінійно–функціональних і програмно–цільових структур.

Роль адміністрації району та області в організації екологізації виробництва і продовольства – це роль синтезуючої, координуючої та організуючої цілісної системи управління якістю навколишнього середовища. Основні функції його зводяться до наступного: керівництво і координація роботи з розробки та реалізації довгострокової цільової програми охорони природи і раціонального використання природних ресурсів у районі; розробка і контроль за практичним здійсненням перспективних планів забезпечення продовольством і раціонального використання природних ресурсів; узагальнення й аналіз інформації, що стосується відповідних об'єктів району поза залежністю від їхньої власності та підпорядкованості; управління розробкою кадастрів окремих природоохоронних ресурсів і природних

комплексів (ландшафтів); акумуляція фінансових засобів і їхній розподіл між підприємствами й організаціями для здійснення природоохоронних і природовідновлюваних заходів; складання природогосподарських балансів району (водогосподарчих, лісгосподарських, земельних і ттощо); організація і контроль за практичним здійсненням екологічної освіти населення району; організація роботи з впровадження елементів господарського розрахунку в сфері природокористування. Запропонована система управління може забезпечити виконання усіх функцій з екологізації виробництва в регіоні.

Останній етап програми представляє практичну діяльність щодо розробки заходів, складання планів організацій та підприємств, а також зведеного плану природоохоронних робіт програми. При цьому установлюється відповідність між завданнями по ліквідації проблемних ситуацій і нейтралізації антропогенного впливу і заходами програми, їхніми виконавцями і виділеними ресурсами. Це й є планове втілення програми на визначений період часу. На цьому етапі заходу програми погоджується з галузевими та територіальними планами, складається програма в цілому. Сформована таким чином програма має органічну частину плану соціально–економічного розвитку регіону. Роботу проводять відповідні планові органи та орган управління програмою.

На цьому процедура безпосереднього складання програми закінчується. Однак принципи програмно–цільових методів планування такі, що невід’ємною частиною програм повинне стати її організаційне втілення. Тому потрібно визначити та зафіксувати порядок управління виконанням програми з усіма організаційними заходами. Передбачається, що організаційна структура управління програмою була розроблена під час формування програми. На цій основі, відповідно до конкретної ситуації, створюється функціональна структура управління програмою, контролю за її виконанням.

Усі заходи, які включені в комплексні програми, повинні супроводжуватись розрахунками їх економічної ефективності. Потрібно також підвищувати роль служб екологічної безпеки, як органів, що координують комплексні цільові еколого-економічні програми розвитку і збереження

природних ресурсів регіону, запровадити системи всебічного екологічного моніторингу. Потрібно мати не тільки констатацію природоохоронних позицій, а й постійний потік достовірної інформації, із всебічним аналізом причин і наслідків еколого-економічних проблем та чітким планом вирішення проблеми.

Висновки. Науково виважена система раціонального управління процесом використання природних ресурсів в аграрній сфері повинна бути спрямована на забезпечення продовольчої безпеки України, шляхом виробництва якісної, повноцінної сільськогосподарської продукції та сировини в достатній кількості. Для забезпечення екологічної чистоти товарів, збереження середовища і відтворювальних функцій в природі, концепція управління ресурсовикористання повинна будуватись на глибокому пізнанні соціально-економічних та біологічних законів оптимальної взаємодії підприємницької діяльності людини і природи. Тільки тоді людство буде мати гарантовану продовольчу і екологічну безпеку свого існування.

Бібліографічний список:

1. Стратегічні напрями сталого розвитку сільських територій на період до 2030 року / [Лупенко Ю.О., Малік М.Й., Булавка О.Г. та ін.]; за ред. Ю.О. Лупенка. К. : ННЦ ІАЕ, 2020. 60 с.

2. Brychko, A., Lukash, S., Maslak, N., and Kovalova, O. Bioeconomy as Innovative Component of the Environmental Management. *Journal of Environmental Management and Tourism*, (Volume IX, Spring), 1(25). 2018. Pp. 28–33. DOI: [https://doi.org/10.14505/jemt.v9.1\(25\).04](https://doi.org/10.14505/jemt.v9.1(25).04)

3. Reynaud E., Fulconis F., Paché G. Agro-ecology in action: The environmental oasis projects. *Environmental Economics*. Volume 10. Issue 1. 2019. Pp. 66–78.

4. Schusser, S., and Bostedt, G. Green behavioral (in)consistencies: are pro-environmental behaviors in different domains substitutes or complements? *Environmental Economics*, Volume 10, Issue 1. 2019. Pp. 23–47.

5. Skryl T. V., Osipov V. S., Vorozheikin T. M. On The Way to Ecological Agriculture: Decision-Making in Agrarian State Policy. *International Journal of Ecology & Development*. Volume 34. Issue 4. 2019. Pp. 26–34.